

Groenknolorchis (*Liparis loeselii*) H1903

1. Status

Habitatrichtlijn Annex II (inwerkingtreding 1994).

2. Kenschets

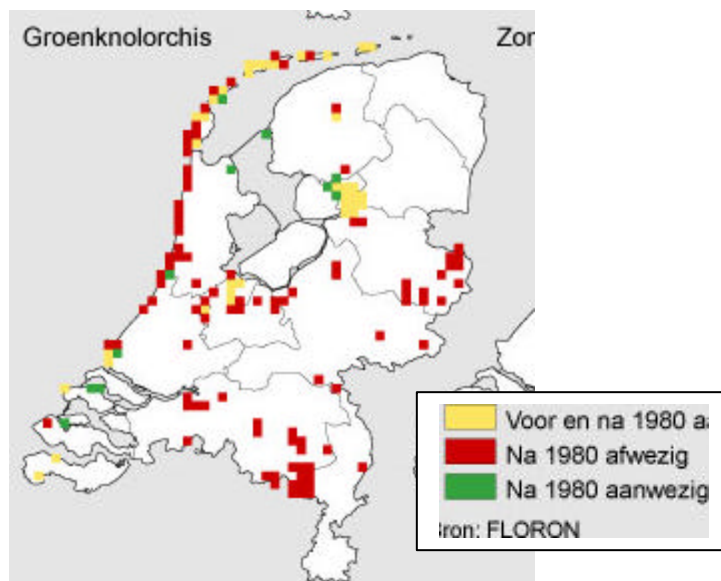
Beschrijving: De groenknolorchis is een laag blijvende, geelgroene orchidee met een ijle tros van vier tot acht weinig opvallende bloemen. De stengel draagt aan de voet twee breed langwerpige bladeren. De stengelvoet is verdikt tot een knol.

Betekenis binnen Europa: groot

Ons land ligt aan de westrand van het Europese verspreidingsgebied; verder westwaarts komt de soort slechts sporadisch voor, evenals in het noorden, zuiden en zuidoosten van Europa. Binnen haar tamelijk omvangrijke areaal is de soort vrijwel overal zeldzaam. In vergelijking met de situatie in de buurlanden zijn in ons land nog veel populaties aanwezig, waarmee Nederland de belangrijkste kern van verspreiding van de soort vormt in West-Europa.

3. Bijdrage van gebieden

Huidige verspreiding en voorkomen binnen Nederland: Tot aan het midden van de vorige eeuw omvatte het verspreidingsgebied in Nederland vrijwel alle duingebieden als ook een groot aantal plaatsen in het binnenland, zowel in veengebieden als in pleistocene beekdalen. Uit de pleistocene zandgebieden is de soort geheel verdwenen. De laatste groeiplaatsen in Twente en Noord-Brabant gingen in de jaren 1950 en 1960 verloren. De soort verdween al eerder in onder meer de Gelderse Vallei en het Rijk van Nijmegen.

Verspreidingskaart groenknolorchis

Huidig voorkomen en Natura 2000: Tegenwoordig komt deze orchidee in ons land nog het meest voor in de duinen van de Waddeneilanden (vooral op Texel, Schiermonnikoog, Terschelling en Vlieland), daarnaast in Zuidwest-Nederland (Voorne, Schouwen, Grevelingen, Zeeuws-Vlaanderen), en in de laagvenen op het grensgebied van Holland en Utrecht en in Noordwest-Overijssel. In de

Hollandse vastelandsduinen resteert alleen een heel kleine populatie in de Amsterdamse Waterleidingduinen. In de Friese laagvenen resteren kleine populaties in de Alde Feanen en langs de Friese IJsselmeerkust. Buiten de habitatrichtlijngebieden komt de soort hier voor in duinvalleibegroeiingen in het Vogelrichtlijngebied Lauwersmeer.

Nr.	Natura 2000 gebied	Bijdrage
2	Duinen en Lage Land Texel	++
4	Duinen Terschelling	++
94	Naardermeer	++
115	Grevelingen	++
3	Duinen Vlieland	+
6	Duinen Schiermonnikoog	+
34	Weerribben	+
35	Wieden	+
95	Oostelijke Vechtplassen	+
100	Voornes Duin	+
103	Nieuwkoopse Plassen & De Haeck	+
116	Kop van Schouwen	+
122	Westerschelde & Saeftinghe ^a	+
5	Duinen Ameland	-
8	Lauwersmeer	-
18	Rottige Meenthe & Brandermeer	-
72	IJsselmeer	-
88	Kennemerland-Zuid	-

^a betreft inlaag Hoofdplaat

4. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

Trends in Nederland: De soort is in de loop van de 20^e eeuw sterk achteruit gegaan (van 100 naar 46 atlas-uurhokken in de periodes voor en na 1950). De achteruitgang is in hoofdzaak toe te schrijven aan ontwatering en ontginning, maar ook zijn veel groeiplaatsen verdwenen als gevolg van spontane successie. In de duinen heeft waterwinning een zware tol geëist. De soort is in de laatste decennia zo goed als verdwenen uit de Hollandse vastelandsduinen. In de overige duingebieden zijn nog steeds grote populaties aanwezig, echter met jaarlijks sterk wisselende aantallen planten. Door het ontstaan van nieuwe strandvlaktes en duinvalleien ontstaan hier regelmatig nieuwe populaties. Er lijken al met al geen significante veranderingen in aantallen op te treden.

In veengebieden, zoals in het Vechtplassengebied, is de achteruitgang mede toe te schrijven aan watervervuiling, vermindering van kwel en dichtgroeien van percelen met struweel en bos. De aantallen in de laagvenen lopen nog steeds terug en er is weinig zicht op stabilisatie omdat het herstel van trilvenen niet erg wil lukken.

Recente ontwikkelingen: In de duinen zijn geen significante veranderingen opgetreden. Het herstel van duinvalleien in de Hollandse duinen heeft nog niet geleid tot nieuwe groeiplaatsen van groenknolorchis. In de laagveengebieden lijkt een negatieve ontwikkeling in aantallen voort te gaan.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: zeer ongunstig

In de loop van de 20^e eeuw is het areaal sterk ingekrompen, vooral door het verdwijnen van de soort uit de pleistocene gebieden. Vanaf de jaren 1980 is het verspreidingsgebied nagenoeg stabiel. De soort is echter verdwenen uit de Hollandse vastelandsduinen. Na 1995 is de soort bekend uit 104 km-hokken.

Beoordelingsaspect populatie: matig ongunstig

Er zijn geen harde gegevens over veranderingen in populatiegrootte, maar in de duinen lijken de aantallen min of meer stabiel. In de laagveengebieden lijkt echter een negatieve trend op te treden. De huidige populatiegrootte wordt geschat op 20.000 tot 50.000 exemplaren.

Beoordelingsaspect leefgebied: zeer ongunstig

In de duinen is nog steeds voldoende leefgebied voor de groenknolorchis voorhanden. In de laagveengebieden zorgt de geleidelijke verzuring van trilvenen ervoor dat de soort in aantal afneemt en teruggedrongen wordt naar randen van percelen waar de invloed van baserijk grondwater nog groot genoeg is. Op grond van de situatie in de laagveengebieden is het leefgebied voor de soort beoordeeld als zeer ongunstig.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: zeer ongunstig

Hoewel de groenknolorchis geen uitgesproken pionierplant is, is een voortdurend aanbod van nieuwe standplaatsen voor een duurzaam behoud van de soort in ons land toch een voorwaarde. In de duinen vormt dit op dit moment geen probleem (behoudens de Hollandse vastelandsduinen), maar in de laagveengebieden zijn de vooruitzichten zeer ongunstig.

Definitie gunstige staat van instandhouding: Voor een gunstige staat van instandhouding is een verspreiding van de groenknolorchis vereist over alle duingebieden (zuidwest-Nederland, hollandse vastelandsduinen, waddeneilanden) en over de laagveengebieden in West-Nederland, Noord-west Overijssel en Friesland.

Oordeel: zeer ongunstig

Aspect	1994	2004
Verspreiding	zeer ongunstig	zeer ongunstig
Populatie	zeer ongunstig	matig ongunstig
Leefgebied	matig ongunstig	zeer ongunstig
Toekomstperspectief	matig ongunstig	zeer ongunstig
Beoordeling Svl	zeer ongunstig	zeer ongunstig

5. Bronnen

- Odé, B. & A. Bolier 2003. Groenknolorchis op de kaart. *Gorteria* 29: 33-37.
- Rossenaar, A.J.R. 2001. Recent onderzoek naar Groenknolorchis: 20.000 exemplaren in Nederland! *Gorteria* 28: 49.
- Weeda, E.J. 1985. *Liparis loeselii* (L.) Rich. In: Mennema et al. *Atlas van de Nederlandse Flora. Deel 2. zeldzame en vrij zeldzame planten*: 197. Bohn, Scheltema & Holkema, Utrecht.
- Weeda, E.J., Westra, R., Westra, Ch. & Westra, T., 1994. Nederlandse oecologische FLORA. Wilde planten en hun relaties 5. IVN, Amsterdam.